Jussi Tapani, oikeusneuvos
Korkein oikeus
12.2.2025

Asiantuntijalausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta (HE 219/2024 vp)

Esitän lausuntonani seuraavaa.

Rikoslain 6 luvun 5 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että rangaistuksen koventamisperusteeksi säädettäisiin rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa (6 kohta) ja henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla (7 kohta). Lakiin sisällytettäisiin myös rikollisjoukkoa koskeva määritelmä. Alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädettäisiin puolestaan rangaistavaksi erillisenä rikoksena (rikoslain 17 luvun 1 b §).

Korkein oikeus on antanut oikeusministeriölle lausunnon 2.9.2024 rangaistuksen määräämistä koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta. Korkein oikeus on lausunnossaan kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että tuolloin ehdotetut sääntelyratkaisut poikkeaisivat vakiintuneesta rikosoikeudellisesta systematiikasta, minkä takia valmistelua olisi vielä syytä jatkaa.

Hallituksen esityksen perusteluissa on kuvattu suhteellisen seikkaperäisesti sitä, miten lausuntopalaute on otettu huomioon ja näkemykseni mukaan niin korkeimman oikeuden kuin muiden lausunnonantajien palaute on vaikuttanut jatkovalmistelussa säännösehdotusten sanamuotoihin ja perustelujen sisältöön.

Käsittelen lausunnossani tarkemmin kolmea yksittäistä seikkaa ja yhtä yleisempää kysymystä. Totean ensinnäkin, että rikollisjoukkoa koskevassa koventamisperusteessa on onnistuttu selventämään laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla riittävästi sitä, miten kyseinen koventamisperuste eroaisi järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevasta koventamisperusteesta. Perusteluissa on myös käyty seikkaperäisesti läpi sitä, miten järjestäytynyttä rikollisryhmää koskevaa tulkintakäytäntöä voidaan hyödyntää uutta säännöstä sovellettaessa ja miltä osin tulkinnan on ajateltu eroavan nykyisestä sääntelystä.

Kiinnitän huomiota siihen, että koventamisperusteen soveltamisalaa määrittää rikosjoukon määritelmä, jonka mukaan tällaisen yhteenliittymän toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Perusteluissa (s. 54) tuodaan kuitenkin esille, että ”--esimerkiksi yleisissä tiloissa huumausainekauppaa harjoittavan rikollisjoukon jäsenen internetin kautta toteutettu huumausainerikos voisi kuulua koventamisperusteen soveltamisalaan, vaikka tällainen yksittäinen rikos ei vaarantaisi yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta”. Vaikka säännös pyritään rajaamaan sellaiseen toimintaan,

joka kohdistuu yleisten paikkojen järjestystä tai turvallisuutta tyypillisesti vaarantaviin rikoksiin, soveltamisala saattaa kuitenkin toiminnan luonteen takia laajentua yllättävänkin etäälle ajatellusta soveltamisalasta.

Nostan toisena seikkana esille koventamisperusteen, joka koskee henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekemistä erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ehdotettu säännös näyttää johtavan väistämättä siihen, että lainsoveltamisessa joudutaan entistä tarkemmin arvioimaan ns. kaksinkertaisen kvalifioinnin kieltoa (ks. perustelut s. 56–57). Toisin kuin hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotettiin, niin nyt erilaisia lainkonkurrenssitilanteita ei edes ehdoteta ratkaistavan koventamisperustetta soveltamalla, vaan lainkäyttäjän tehtäväksi jää tapauskohtaisen arvion tekeminen siitä, milloin esimerkiksi kunnianloukkauksen tunnusmerkistön periaatteessa täyttävä menettely jää rankaisematta sen takia, että menettelyyn sovelletaan ankarampaa rikossäännöstä. Tällaisen tilanteet ovat lainkäytön arkipäivää, mutta on täysin selvää, että uuden koventamisperusteen säätäminen johtaa uudenlaisiin tulkintatilanteisiin.

Totean kolmanneksi, että rikoslain 17 luvun 1 b §:ään ehdotettu uusi rikossäännös (alle rikosvastuuikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen) on perusteluissa tuodulla tavalla haluttu rajata ainoastaan sellaisiin välillisen tekemisen tilanteisiin, joissa kohteena on alaikäinen eli alle 15-vuotias henkilö. Periaatteellisella tasolla voidaan katsoa, että kyse ei ole ainoastaan rangaistuksen koventamisesta, vaan rangaistusvastuun alan laajentamisesta siinä merkityksessä, että rikoslakiin sisällytetään uusi rangaistavan menettelyn kuvaus. Käytännössä vaikutus näkyy kuitenkin konkreettisesti tuomittavan rangaistuksen tasolla. Alle 15-vuotiaan käyttäminen rikoksen tekemiseen voitaisiin tosin jo nykyisin ottaa huomioon rikoslain 6 luvun 4 §:n säännösten perusteella rangaistusta koventava seikkana, mutta on selvää, että tavoiteltu lopputulos eli rangaistuksen koventaminen edellyttää perusteen lisäämistä rikoslakiin. Tällöin herää kuitenkin kysymys siitä, olisiko rikosoikeussystemaattisesti tarkoituksenmukaista miettiä perusteen paikkaa koventamisperusteita koskevassa rikoslain 6 luvun 5 §:ssä.

Painotan lopuksi ehdotettujen muutosten seurauksia. Rangaistuksen ankaroittaminen ehdotetulla tavalla on kriminaalipoliittinen arvovalinta, ja se kuuluu lainsäätäjälle. Muutosten arvioituja vaikutuksia on pyritty konkretisoimaan muun muassa siten, että esitykseen sisältyy seikkaperäinen analyysi ehdotettujen muutosten vaikutuksista julkiseen talouteen. Vaikuttaisi siltä, että ehdotetut muutokset lisäisivät erityisesti rangaistuksen täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia, kun taas säännösten ennaltaehkäisevää vaikutusta olisi käytännössä vaikea ennakoida. Kun rikosoikeusjärjestelmää halutaan ankaroittaa esimerkiksi säätämällä uusia koventamisperusteita, oikeudenkäytön toimijoille (niin rikosprosessissa kuin täytäntöönpanopuolella) täytyy ehdottomasti varata riittävät taloudelliset voimavarat huolehtia ankaroittamisen seurauksena syntyvistä uusista tehtävistä.